

DÜNYA İLE BÜTÜNLEŞMEDE EVRENSEL KİMLİK SORUNU

Prof. Dr. Ali GÜLER
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dekanı

ÖZET

Dünya ile bütünleşme sürecinde kimlik sorunu toplumun temel kaygılarının başında gelmektedir. Dünya ile bütünleşmede bir yandan ulusal kültürü korumak, öte yanda evrensel anlamda kimlik geliştirmek önemli bir etken sayılmaktadır. Globalleşme sağlam ölçütlerle ulusallaşan kültürlerde fazla etkili olacağı beklenemez. Bu bağlamda yurttaş olma bilinci ön koşul niteliğindedir. Türk insanı en azından yerellikten ulusallığa geçiş sürecini yaşar. Dünyada Türk olarak algılanmak için dünyanın Türk'leri ve Türk'ü tanımaları gerekir. Yoksa eriyip yok olmak kaçınılmaz olur. Sonuçta ne ulusal kimlik oluşur, ne de dünya ile bütünleşmek gerçekleşir.

ABSTRACT

Identity problem is regarded as one of the most important worries of societies in the process of integration with the world. During this process, to keep the national culture on the one hand and to develop identities in the universal sense on the other hand are considered as important factors. It is not expected that globalization will be more influential in national cultures when the criteria are strong. In this context awareness of being a citizen is a prerequisite. Turkish people, at least, live the transition from localization to nationalization. In order to be perceived as Turkish in the world, the world should know Turk and Turkish people other wise Turkish people will be non-existent. As a result, neither national identity nor integration with the world will occur.

1. Kimlik Kavramı

Biyolojik bir varlık olan insan çevresiyle etkileşime başladığı andan itibaren toplumsallaşır. Bu anlamıyla toplumsallaşma, çocuğun değişik gruplarla bütünleşmesi, toplumun beklentilerine uymak zorunluluğudur. Doğumuyla çocuk, kendini sosyal ilişkiler ağı içinde bulur. Toplumdaki problemlerin nasıl oluştuğunu bilmez, ancak nasıl düzenleneceğini öğrenir. Çocukluk dönemi sosyalleşmesi ondan önce varolan kurumların etkileriyle oluşur. Hangi toplumda yaşıyorsa doğal olarak kim olduğunu da o toplumun normları belirliyor. Ancak hızlı değişim ve değişik kültürlerin varlığı kim olduğu yönündeki karar sürecini de kişi açısından zorlaştırıyor. Başka bir toplumda yaşıyorsa kimlik

belirleme daha da esnek bir durum alıyor. Bu esneklik bazen patolojik bir boyut da kazanabiliyor. Bu gidiş yabancıların durumunu, bir ara model sentez sürecine götürüyor.

“Yabancıların kültürü, bir yandan kültürlenmenin boyutu, öte yandan oturdukları ülkeye uyumun bir gerekliliğidir. Günlük hayata uyum, toplumun hukuksal kuralları ile olumlu ilişkiler ve dönüş projeleri kendi kendini yetiştirmeyi zorunlu kılıyor.

İlk ilişkiler yoğunluğu ancak sosyal denetimi güçlendirir. Kendi özelliklerini koruma ve diğer azınlık gruplarındaki farklılığı, bir konservatizm ve gelenekseliğin savunması biçiminde ortaya çıkıyor. Bu savunma global toplumun değerlerini geri çeviriyor. Bu güçlü ya da zayıf olarak geleneksel ve dini değerlere sevk ediyor. Bunu araştırmacılar “patolojik konservatizm” olarak nitelendirmektedirler.” (1)

Topluluk ailede geleneksel normların kalıcılığını sağlıyor. Ancak çocukların kimlik ve kişilikleri, kolektif kimlikle grup kimliği arasında karışmış durumdadır.

A- Kimliğin Tanımı

Kimliğin çeşitli tanımlarını şu noktalarda toplamak mümkündür.

Kimlik bireyin diğerleri tarafından tanımlanmasını sağlayan özellikler bütünüdür.

Birçok gereksinim arasında oldukça temel iki gereksinim vardır. Bunlardan biri ait olma ve birey olma gereksinimidir. Her iki kavram kimliği belirleyen temel öğelerdir.

Kimlik kavramı, tek bir birey ile ilgili bütün özelliklerin içerisinde yer alma alt kültür sistemlerinin aşağıdan yukarıya doğru ya da aile ilişkilerinden ulusal çevreye kadar olan farklı etkileşimlerin sonucunda ortaya çıkan bir sosyal algılama ve öğrenme sürecidir.

Toplumsal grupların hem varlığı hem de sürekliliği büyük ölçüde bireylerin ortak algılayışlarına bağlıdır. Ortak algılama ve duyuş ise ortak bir kimlik demektir.

Herder'e göre insanlar yemeye, içmeye, güvenliğe ve hareket özgürlüğüne nasıl gereksinim duyuyorlarsa aynı şekilde bir gruba ait olma gereksinimini de duyuyorlar, bunu bulmadıkları zaman kendilerini soyutlaşmış, yalnız, zayıf ve mutsuz hissediyorlar. İşte kimlik bu duyguların giderildiği bir ait olma duygusudur.

Nathan Gardels'e göre modern kuşklara rağmen, öyle görünüyor ki özgün bir kimlik ait olunacak bir yer ve kültürel yuva sağlayan toprak, insanlık için hava ve sudan farksız bir gereksinimdir.

William E. Conolly'e göre belli bir kimliğe dayanmadan insan olmak herhalde hem olanaksız, hem de kesinlikle arzu edilmeyen bir şeydir.

Stuart Hall'e göre; kıtlığın boyunduruğundaki bir dünyada, kadınlar ve erkekler her şeye rağmen pratik yaşamlarında yalnızca maddi varoluşları için neye gereksinim duyduklarını değil; dünyadaki simgesel yerlerinin anlamını, kim olduklarını, kimliklerini de ifade ederler. (2)

Bu tanımların değişik ifadeleri aşağıda irdelenecektir.

B- Kimlik Arayışı

Kimlik arayışını somutlaştıran kurum okuldur. Okul, çocuğun kişilik oluşumunda etkileri inkar edilmeyen bir kurumdur. Eğer okulun etkileri, bir bağımsızlık ilişkisi otorite gerekiyorsa, bir kimlik bulma ile sonuçlanır. Öğretmen bir bilgi kaynağı, aynı zamanda seçme gücünü sağlayan bir unsurdur. Ancak bu durum özellikle başka kültürel ortamda yaşayanlar için bazen soy kimliğinin zayıflamasına yol açıyor. Burada babanın iş statüsü ve annenin uysallığı önemli rol oynar. Başka bir deyişle çocuk, sosyal kimliğini dış değerlerden hareket ederek, okul içinde ve zaman zaman aile modeliyle karşı karşıya kalarak kurmaya çalışıyor. Kaldı ki okuma şansı bulamayan gençler için durum daha da belirsizdir. Kendi toplumu içinde kimlik krizi yaşayabiliyor. Bir tür "arabesk kimlik"le umutsuzca bir çabanın içinde olabiliyor. İstanbul'da köylü olmak gibi belli açmazların içinde bulunabiliyor.

Okul ortamı, gerek Batı Avrupa'da yaşayan Türkler gerekse kentte bakımsız çevrelerde yaşayanlar için evrensel rollerin dağılımı endüstri toplumun rasyonel kültürüyle temellendirilen özel rasyonellikle doludur. Böylece çocuklar üstü kapalı olarak, velilerinin göç durumunu ikinci plana iterek okul sorunu bir bütünleşme (entegrasyon) faktörü olduğunu kabullenmektedirler. Onlar kimlik arayışını iki grup arasında okul aracılığıyla kazanıyorlar.(3)

Eğer sosyal kimlik başkalarını görerek biçimleniyorsa işçi çocukları başkalarıyla karşılıklı etkileşim sonucu aynı yaş grubuna benzeme arayışı içindedirler. Bu başkası bir toplumsal kendiliğindenlik olarak görülmüyor. Sosyal kimlik giderek yurt içinde bir "hemşehri kimliğine", yurt dışında ise bir "etnik kimliğe" dönüşüyor. Bu etki karışıklığı çocukların ve gençlerin kimlik bulmalarına ve başarılarına da etkili oluyor.

Dikkat edilmesi gereken nokta bu arayışta yabancılaşma sürecini etkisiz kılmaktır. Almanya'da kendini Türk olarak gören bir insan İstanbul'da Yozgatlı görüyor. Önemli olan her iki durum da da Türk olmak ile Yozgatlı olmak bakımından ait olma duygusunda bir kırılma noktası yaratmamaktır. O zaman yerellik ile ulusallık arasında kısır döngü sürüp gider.

1.1. Alt Kimlik – Yerel Kimlik

İnsanın ilk algıladığı çevre yakın çevresidir. Bütün öğrenmelerini bu çerçevede gerçekleştirir. Bu eğitim olgusu ailede başlar giderek diğer kurumların uygun ortamında kültürleşme süreci boyunca kimlik oluşturmaya çalışır.

“Bireyin mensubu olduğu aile, akraba grubu köy ya da kent düzlemi; yöre ve millet bağlantıları bireyin algılama ve hissedilişlerine etkide bulunarak çeşitli kültürel öğrenme ve şartlanma süreçleri üretirler.” (4)

Bu değişim sonucu oluşumlar şu noktalarda özetlenebilirler.

Alt kimlik yerel bir nitelik taşır. Bu yüzden bütünün birer parçası durumundadırlar. Çokluk olarak ifade edilen farklılığın görünümündedir.

Yerel kültür etnik bir kültür olarak nitelendirilemez. Ulusal kültürün bölümleridir. Çeşitliliğidir.

Yöresel sosyo-kültürel veriler gelişerek diğer yörelerin “gelenekte kültür birliğini” oluşturan alt kimliklerle uyuşarak ulusal kimlikte bütünleşirler. Bütünleşmeye katkıda bulunurlar.

Çoklukla birliği oluşturan bu alt kimliklerin kavram analizleri şu bakımlardan irdelenmektedir.

Değişik yörelerdeki kimlikteki farklılık zenginliğin ölçüsüdür. Kişilik farklarını sergiler. Ancak bütünlük içinde bir uyumu ifade ederler.

Yerel kimlik ya da alt kimlik kalıplaştırılıp, algılanamaz. Farklılık yerel kültürden kaynaklanmaktadır.

Yerel kimlik ya da alt kimlik kalıplaştırılıp, algılanamaz. Farklılık yerel kültürden kaynaklanmaktadır.

Yerel kimlikten ulusal kimliğe oradan da evrensel kimliğe ulaşmak için ülkedeki tüm alt kültürlerin ulusallaşması zorunludur. Yerel düzeydeki anlayışların kalıcı kılınması her tür “mikro” oluşumlara gebe bırakır. Bu bir çok toplumsal patlama ve dengesizliklere yol açabileceği gibi evrenselleşme boyutunda parçalanmışlık izlenimi verir.

Bireysel farklılık psikolojik anlamda farklı kimliklerin oluşmasına neden olduğu gibi kültürel farklılıkta doğal olarak sosyal kimliğin oluşmasına olanak verir. Önemli olan ulusal bütünleşmede kültürleşmenin kolaylaştırılmasıdır. Değişiklik içinde uyumlu algılama sürecinin yaştırılmasıdır.

1.2. Ulusal Kimlik

Üst kimlik olarak nitelendirilebilecek olan ulusal kimlik, yerel kimliklerin dengeli bir birleşimidir. Bu birleşim aşağıdaki esaslarla gerçekleşir.

- Ulusal kimlik alt kültürel kimliklerin bütünlüğüdür.
- Bireysel kimlikle üst kimliğin örtüşmesidir. Bunun için kişinin özerk bir kişilik yapısında olması gerekir.

- Toplumsal gelişmişlik ile kimlik oluşumu arasında doğru bir ilişki vardır. Gelişmiş ülkelerde kimlik oluşumu kültürel ortamın zenginliğine bağlı olarak kendiliğinden olur.
- Gelişmekte olan toplumlarda kısır kültürel döngüde kimliğin oluşumu otoritelerce belirlenir. Belirlenen kimlik bir tür “yığın insanı”nın adlandırılmasıdır. Bu kimlik oluşumu her an patlamaya hazır bir konuma geçebilir.
- Aynı toplumun kişileri gerek yaşama biçimleri gerekse özlemlerinde bir denge kurulduğu sürece ulusal kimlik kapsamında uzlaşmak kolaylaşır.
- Türk kültür tarihi irdelendiğinde “Alp kimliği”, “Ümmet kimliği” ve “Ulus kimliği” oluşumları görülür. Artık ulusal kimliğin evrensel olarak dünyada algılanması esas sorundur.

2. Dünya İle Bütünleşmede Evrensel Kimlik Sorunu

Globalleşen dünyada temel sorun ulusal kimliklerin ne olacağı yolundadır. Gelişmiş medya her zaman kendi ülkesinin kültürünü geliştirmekte olan ülkelere sindire sindire benimsetmişlerdir. Bunun sonucu olarak göç olgusu yaşanmıştır. Başka yer daima iyidir. Gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkeleri daima büyülemiştir. Bu büyüğü sağlayan faktörler politik güç, teknoloji ve ekonomik güç olmuştur. Bunların sonucu iyi yaşama özlemi.

Türk toplumunda iyi yaşama özlemi yaşanan göç olayından başlangıçta kent kültürüne karşı bir direnme eğilimi yaşanmıştır. Başka ülkelerin kültürü ile karşılaşan Türk insanı bu kez gittikleri ülkelerdeki kültürle bütünleşmeye direnmişlerdir. Bu direnme sonucu Türklerin yoğun yaşadığı ülkelerde kimlik pazarlığı devletler düzeyinde tartışılır olmuştur.

“Gerçekten, ekonomik evrim modernliği içeren bir hayat biçimine sürüklemiştir. Şehirleşme ve endüstrileşme modern hayat ilkelerinin ortamını hazırlamıştır. Sosyal hareketlilik sonucu, kırsal kesimdeki mekanizasyon, tarımda sanayileşme gelişimini geleneksel yapıdaki değişimleri doğurmuştur. Bunun sonucu tüketici topluma itilme sonucuna varırmıştır.” (5)

Gelişmiş bir ülkede yaşayanların ötesinde neredeyse tüm ülkelerde Türk iş adamları ve işçileri iş yapmaktadır. Dünya’da Türk olmak gündemdedir. Dünyaca algılanmak kimliğin esas sorunudur. Acaba gerçekten Avrupa ve diğer kıtalardaki Türkler yaşadıkları toplumla bütünleşmede başarılı olabilecekler midir? Bir erime süreci içinde yok olup gidecekler midir? Yoksa Avrupa’da bugün tartışılan kimlik pazarlığı sürüp gidecek midir?

Fransa’da Almanya’da kişisel kimlik formasyonu, sürekli işçi aileleriyle bu toplumları karşı karşıya getirmektedir. Bu durum Türk çocuklarını çeşitli eylemlere itmektir. Öte yandan Türkiye’deki illegal oluşumların uzantıları

olan dini ve bölücü hareketler Türkler için sorun olmaya devam ediyor. Bu ülkeler açısından da şu esaslar önemli kaygı kaynağı oluyor.

“Gerçekten de etnik, kültürel dil ve din kökenli toplumların kamu alanında görünmeye başlamaları, bu topluluklara dahil olan kişilerin kendi cemaatlerine ve ulus - devlete siyasal bağlılıkları çerçevesinde geliyor. Dolayısıyla da bu durumu 18. yüzyılda icat edilen ve Weber’e göre, modernlikten gelen tek yapı olan bu siyasal yapıyı, yani kültürel olarak birleşmiş, toprak açısından sınırları çizilmiş, içeride egemen, dışarıda ise muhatap olarak kabul gören bir devletle güçlenmiş yapıyı sorguluyor. Kimliğin ülke sınırları dahilinde tanınması yönünde talebin dayanağı örneğin uluslar-aşırı (transnasyonel) cemaatler olarak adlandırılan yeni global yapılar ve bunların sınırların dışında yarattıkları siyasal katılım biçimleri olduğundan bu şemanın geçerliliği üzerinde şüphe yaratıyor. Tüm bu olgular bu ulus devletleri, zorunlu olarak, kendi kurumlarını yeniden sorgulamaya, vatandaşlık koşullarını yeniden değerlendirmeye, kısacası kendilerini yeniden tanımlamaya itiyor.” (6)

Bu gelişmeler aşağıdaki pazarlıkları gündeme getiriyor.

Devletler kolektif kimliklerini kendileri yaratırlar.

Devletler her tür topluluk örgütlenmesini ulusal topluluğun düşmanı olarak görüyorlarsa da, çerçevesinde bir topluluğun oluştuğu kimliklerin tamamlanmasında bile yine devletlerin rolü var.

Kimliğe ilişkin talepler devletlerin çelişkilerini sergiliyor.

Kimlik konusundaki pazarlıklar devletlerle topluluklar arasındaki etkileşimlerin sonucudur.

Kimlik konusundaki pazarlıklar tartışmaların merkezinde Fransa’da din, Almanya’da yurttaşlık yer almaktadır.

Fransa’da Cumhuriyetçi, laik, kapsayıcı, müdahaleci bir devlete bağlı yurttaşlardan oluşan ulus, Almanya’daki dışlayıcı etno-kültürel ulus, her iki ülkede yerleşmiş olan Müslüman toplulukların varlık biçimlerini, kavramları aracılığıyla pazarlığa tabi tutuyorlar. (7)

Bu pazarlıklar Avrupa’da Türk olmanın en önemli sorunudur. Avrupa Birliğine giden yoldaki sorun da bu noktada düğümleniyor. Globalleşme sağlam ölçütlerle ulusallaşan kültürlerde fazla etkili olacağı beklenemez. Bu sorunun çözümünde aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir.

• Yurttaş olma bilinci için ulusal kimliğin yerleşmesine bağlı olduğu kabul edilmelidir.

Türk insanını yerel ölçülerde kurtararak en azından ulusal düzeyle düşünebilmeleri sağlanmalıdır. Hemşerilik, bölgecilik yerini yurttaş olma anlayışına bırakabilmelidir.

Ait olma duygusu ulusal nitelik taşımalıdır. En azından her yurttaşın bu duyguyu tatması sağlanmalıdır.

Ulusal kültürel politika bölgecilik kısılcısından kurtarılmalıdır.

İnsan olmanın erdemi onun kim olduğuna bağlıdır. Yoksa miras yedi bir konumda kimin oğlu ya da torunu olması önemli değildir.

Ulusallaşmayan bir kültürel kimliğin kendini evrensel ölçülerde ifade edemeyeceği anlatılmalıdır.

Türk insanının kimliğini oluşturan kültürel yapının aydınlar tarafından nesnel olarak bilinmesi sağlanmalıdır. Kendi toplumsal yapısını bilmeyen bilim adamlarının ulusal kimliği öğretmek evrensel ölçütlere varmaları beklenemez.

Dünya’da Türk olarak algılanmak için dünyanın Türk’leri ve Türk’ü tanımları gerekir. Yoksa asimile olup yok olmak kaçınılmaz olur.

KAYNAKLAR

Güler, Ali, “Fransa’da Türk çocuklarının sosyalleşme problemleri” Fırat Üniversitesi Dergisi, 1991.5(2) 248

Eroğlu, Feyzullah, “Küreselleşme süreci ve kimlik krizi”, Türk Yurdu, Mart-Mayıs 1999 19(139-14), 147 ve Sevimli, İbrahim, Kimliksiz Cemaatler, İstanbul, 2000 s.80

Güler, a.g.y.s.269

Eroğlu, a.g.y.s.148

Güler, a.g.y.s. 249

Kostaryan, Riva, Kimlik Pazarlığı (Çev. Ali Berkay), İstanbul 2000 s.11

A.g.e.s.12